

**РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЙ НАУКОВОГО УПРАВЛІННЯ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ
ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1991–2015 рр.)**

Прагнення українського суспільства до найкращих надбань освіти розвинутих країн світу, насамперед, європейських, потребує фундаментальних змін у структурних складових усієї освітньої галузі держави, особливо в її найчисленнішій структурній складовій — загальній середній освіті, яка нараховує понад 17 тисяч загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та форм власності, в яких працює майже півмільйона вчителів [3].

Ефективність тривалої різнопланової та копіткої роботи на цьому шляху є результатом діяльності багатьох людей, які безпосередньо забезпечують здійснення реформ в освітній галузі, зокрема в загальній середній освіті. Здійснення реформ у системі загальної середньої освіти багато в чому залежить від відповідності системи управління сучасним викликам та умовам діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, від рівня фахово-посадової компетенції їх керівників, основою якої є наукові надбання і технології загального й педагогічного менеджменту.

Законодавчу та нормативно-правову бази реформування системи загальної середньої освіти визначено Конституцією України, законами України, нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України, центральних і місцевих органів виконавчої влади. Реформа системи загальної середньої освіти викликана, передусім, глибоким аналізом тенденцій, притаманних особливостям її функціонування в умовах останніх десятиліть.

Найхарактернішими, загальними тенденціями стану та розвитку освітньої галузі в Україні є: активізація суспільних і державних зусиль та прагнення до виведення освіти на рівень найкращих світових стандартів, відхід від педагогічного авторитаризму, нівелювання індивідуальних особливостей усіх, хто навчається, прагнення до співробітництва, творчості

та взаємоповаги між учасниками навчально-виховного процесу, повна комп'ютеризація усіх ланок освітньої галузі, розвиток педагогічних неконтрольованих інформаційних процесів та їх нетрансформований вплив на навчально-виховну діяльність закладів освіти; розвиток освіти на основі новітніх інноваційних психолого-педагогічних технологій, перебудова управління освітньою галуззю на засадах демократизації, створення регіональних державно-громадських систем управління, муніципалізація управління, розвиток недержавних форм власності освітніх закладів.

Аналіз тенденцій, притаманних сучасному стану та розвитку освітньої галузі України, дає змогу виокремити відповідні похідні, специфічні тенденції в усіх її структурних складових: організаційно-управлінських, наукових, науково-методичних, навчально-виховних. Наприклад, у загальноосвітніх навчальних закладах спостерігаються прагнення до розширення варіативності змісту навчання, певної профілізації у поєднанні з необхідністю дотримання Державного стандарту загальної середньої освіти; спроби керівництва та педагогічних колективів створити загальноосвітні навчально-виховні комплекси, де різновікові учнівські структури (дошкільні, шкільні, позашкільні) поєднані спільною навчально-виховною метою. Простежуються тенденції прагнення деяких шкіл до конкурентоспроможності з іншими школами мікрорайону на основі поліпшення якості надання освітніх послуг; утілення новітніх вітчизняних і зарубіжних педагогічних технологій; упровадження і поширення дистанційного навчання; створення сучасної навчальної та матеріально-технічної баз; розвиток електронних шкільних бібліотек та інших сучасних джерел накопичення необхідної інформації; забезпечення швидкого й зручного доступу до світових інформаційних ресурсів; поліпшення фахової підготовки та майстерності педагогічних кадрів; підвищення посадово-функціональної компетентності й рівня управлінської кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів, розширення їхніх педагогічних повноважень та фінансово-господарської самостійності тощо.

Наявність вищезгаданих та інших тенденцій, поява нових, притаманних сучасному розвитку освітньої галузі України, вимагає їх постійного вивчення й аналізу як об'єктивного підґрунтя для виникнення певних проблем у процесі функціонування системи загальної середньої освіти та визначення шляхів, завдань та умов, необхідних для їх вирішення.

Однією з важливих сучасних проблем освітньої галузі є поліпшення рівня її організаційних складових, насамперед, завдяки підвищенню компетентності та професіоналізму управлінських кадрів освітніх установ усіх рівнів і форм власності, що можна здійснити лише на основі використання сучасних досягнень теорії і технологій соціального управління та їх творчої трансформації у повсякденну діяльність, яка останніми роками отримала назву педагогічного менеджменту, або менеджменту у сфері освіти, освітнього менеджменту тощо.

Над вирішенням цієї проблеми працюють провідні вчені наукових установ Національної академії педагогічних наук України, кафедр і лабораторій майже 300 вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, закладів післядипломної педагогічної освіти, творчі групи вчителів наукових шкіл під керівництвом відомих учених відповідного напрямку.

Ретроспективний огляд результатів багаторічної праці науковців і практиків дає можливість констатувати, що за 25 років в Україні створено й далі творчо розвиваються наукові школи з теорії та технологій управління навчальними закладами. Особливо чітко це простежується у сфері функціонування загальної середньої освіти, її навчальних закладів різних типів і форм власності, яких сьогодні, про що згадувалося раніше, нараховується у державі понад 17 тисяч (без урахування тих, що знаходяться на тимчасово окупованій території АР Крим, м. Севастополя, у зоні проведення антитерористичної операції у Донецькій і Луганській областях).

За період 1991–2015 років в Україні захищено близько 40 докторських та понад 130 кандидатських дисертацій на здобуття відповідного наукового ступеня з різних проблем управління загальноосвітніми навчальними

зкладами усіх типів та форм власності, надруковано десятки монографій, підручників, навчальних посібників, понад 1000 наукових статей та навчально-методичних рекомендацій з теорії й технологій сучасного управління загальноосвітніми навчальними закладами, передового досвіду керівництва ними.

Достовірність кількісних показників захищених дисертаційних праць з питань управління загальноосвітніми навчальними закладами є умовною, оскільки, за рішенням ДАК України, специфікація наукових робіт неодноразово переглядалася. У 1991 році всі дисертації з проблем управління проходили за спеціальністю 13.00.01 — теорія та історія педагогіки, разом із роботами різних напрямів педагогічної діяльності, і не виокремлювалися. Визначити суто управлінську специфіку дисертації, особливо тієї, що стосується загальноосвітніх навчальних закладів, можна лише аналізуючи зміст та спрямованість дослідження, або принаймні за чітко сформульованою управлінською назвою.

Від 2007 року, коли ДАК України було введено спеціальність 13.00.06 — теорія і методика управління освітою, виокремлення досліджень з наукового управління загальноосвітніми навчальними закладами стало набагато простішим, хоча з різних причин захист дисертацій з проблем управління школою ще відбувається за спеціальністю 13.00.01, а деякі дисертаційні дослідження проходять за спеціальністю 13.00.04 — теорія і методика професійної освіти, що ускладнює формалізацію чисельного відображення статистичних кількісних показників дисертаційних досліджень з теорії та технологій наукового управління загальноосвітніми навчальними закладами.

Зважаючи на те, що всі школи мають близькі за характером основні напрями, специфічні види, зміст, форми та методи діяльності, відповідні аспекти й умови її здійснення, які потребують постійного управлінського впливу, вважаємо доцільним та необхідним виокремити на основі системного підходу умовно самостійні узагальнені напрями функціонування

загальноосвітніх навчальних закладів, які потребують постійних поглиблених досліджень з погляду наукового управління, його концептуальних положень і технологій.

Аналізуючи загальноосвітні заклади як складну, відкриту навчально-виховну соціальну систему, на нашу думку, слід виділити такі інтегровані напрями роботи — кластери проблем управління загальноосвітніми навчальними закладами:

- 1) методологічні проблеми управління загальноосвітніми навчальними закладами;
- 2) загальні організаційно-педагогічні питання управління (адміністративно-педагогічний менеджмент);
- 3) управління навчальним процесом;
- 4) керівництво виховною роботою з учнями та позашкільною роботою;
- 5) підготовка та підвищення компетентності керівників шкіл у системі ППО;
- 6) методичні й експериментально-дослідні роботи в ЗНЗ;
- 7) психологічні аспекти управління;
- 8) управління інноваційною діяльністю;
- 9) використання ІКТ-технологій та інформаційне забезпечення управління ЗНЗ;
- 10) організація життєзабезпечення й охорона здоров'я усіх учасників навчально-виховного процесу;
- 11) розвиток та раціональне використання навчальної й матеріально-технічної баз, розвиток фінансово-господарської діяльності;
- 12) історія розвитку теорії та технологій управління загальноосвітніми навчальними закладами.

Аналіз змісту досліджень 32 докторських і понад 126 кандидатських дисертацій, захищених упродовж 25 років (1991–2015 рр.), дав змогу визначити і систематизувати їх кількісні показники та співвідношення за науковою спрямованістю досліджуваних проблем, що відображено у таблиці.

Вивчення цих матеріалів дає уявлення про характерні тенденції, притаманні науково-педагогічним дослідженням з проблем управління загальноосвітніми навчальними закладами в освітній галузі України в означений період.

Запропонована нами кластерна систематизація наукових досліджень управління загальноосвітніми навчальними закладами не є безапеляційно правильною, можливі інші авторські підходи до упорядкування проблем наукового управління освітньою галуззю.

Огляд таблиці дає можливість дійти висновку про те, що проблеми цього напрямку впродовж 25 років були предметом наукових досліджень у поодиноких докторських і кандидатських дисертаціях, у змісті яких знайшли часткове вирішення.

Поняття «методологія» визначається (тлумачиться) багатьма дослідниками по-різному. Про це свідчить хоча б те, що у самій назві дисертацій часто задекларовано «Теоретично-методологічні...» або «Теоретично-методичні засади...», хоча категорія «методологія» передбачає теорію і методологію наукового дослідження.

Ми дотримуємося думки дослідників, які вважають, що дефініція «методологія» складається з трьох частин: філософської, теоретичної та технологічної [14; 15; 17; 24].

Найменш розроблено у дослідженнях, що показує їх аналіз, філософську складову методології управління загальноосвітнім навчальним закладом, зокрема, її недостатньо розкрито і конкретизовано. Більшість дослідників посиляються на положення праць В. Андрущенка [36], І. Бега [36], В. Кременя [20] та інших вітчизняних учених, які розробляють поняття філософії освіти в цілому або управління нею взагалі, спираючись на базові положення діалектики, історичного матеріалізму та концептуальних основ соціології. Не заперечуючи важливість і визначальну роль загальних провідних положень філософії, ми вважаємо доцільним у процесі дослідження проблем управління загальноосвітніми навчальними закладами головну увагу при розкритті філософської складової методології управління

ними приділити категорії системи як світоглядній основі розуміння природи багатьох речей, об'єктів та процесів. Наприклад, під час дискусії або у випадку тлумачення понять «управління», «керівництво», «педагогічний менеджмент», коли їх зміст, співвідношення трактуються по-різному. Чітке розуміння суті категорії системи допоможе дійти висновку про те, що управління є складовою системи, яка має свої обов'язкові ознаки, серед яких визначальною є приналежність до більш загальної системи з метою збереження її стабільного функціонування та розвитку, що і є головним призначенням управління. Поза ними та без них управління існувати не може. Керівництво є складовою частиною управління, яке повинно мати основні ознаки управління і головною метою якого є створення систем управління, призначених забезпечувати ефективне функціонування підсистем. Нерозуміння цього призводить до неадекватної діяльності керівників, що не відповідає їхнім посадово-функціональним обов'язкам і, як наслідок, — до поступового руйнування всієї загальної системи, до якої належить загальноосвітній навчальний заклад.

Категорія системи та її складова — управління — має прояв в усіх сферах життєдіяльності школи: навчально-виховному процесі, адміністративній праці, методичній роботі, проведенні уроків та позакласних заходів тощо.

Філософське розуміння передбачає, що навколишнє середовище складається із систем різного призначення, складності, часового простору. Усвідомлення важливості цього дає змогу керівникові загальноосвітнього навчального закладу схвалювати необхідні рішення й обирати засоби, необхідні для їх виконання, що є основою якісного управління різноманітними ситуаціями, процесами, об'єктами, з якими він постійно стикається.

Вважаємо, що правильне і належне розуміння категорії системи є конче необхідним для ефективної роботи причетних до управління будь-якою

діяльністю: керівництва загальноосвітніми навчальними закладами, проведення наукових досліджень, аналізу їх результатів тощо.

Управлінець завжди повинен пам'ятати, що всі явища, об'єкти, предмети, процеси тощо можуть мати тільки три форми існування: упорядковану систему, якою можна і треба управляти, хаотичність, якою неможливо управляти, а також те, що лежить між ними, — від хаосу до системи та, навпаки, від системи до хаосу, якщо управління відсутнє.

Для визначення рівня цілісності, тобто системності, слід не забувати про ознаки, без яких системи будь-якого рівня і виду не існують, а саме: наявність мети, ієрархічність і структурованість її складових, взаємозв'язок з іншими системами, якісний взаємовплив одне на одного внутрішніх складових (підсистем), умовна межа поділу всіх складових системи, прагнення до руйнування, стан невизначеності (ентропія) всіх складових, наявність обов'язкової складової управління, яка є, зі свого боку, системою певного рівня у складі тієї чи іншої системи, до якої вона належить. Відсутність, нерозуміння або неврахування в управлінській діяльності хоча б однієї з наведених ознак системності призводить до втрати стабільності, керованості та руйнування всієї системи.

Звичайно, категорія системи не вичерпує всього багатовимірного змісту філософської складової у дефініції «методологія». Ми навмисне привернули особливу увагу до розкриття поняття «категорія системи» саме тому, що в більшості науково-педагогічних досліджень вона не отримала відповідного розкриття як певний засіб теоретичної і практичної діяльності управлінських кадрів освітньої галузі та керівників загальноосвітніх навчальних закладів зокрема.

Другою структурною частиною методології є теоретична, яка містить такі складові, як тенденції закономірності, принципи, різні підходи, концептуальні положення того, що є науковою основою тієї чи іншої проблеми дослідження. Більшість науковців у своїх дослідженнях намагаються визначити й упорядкувати, насамперед, тенденції як найбільш

узагальнені і характерні явища, які лежать на поверхні, є майже очевидними, що потребують лише певної систематизації й узагальнення. Це цілком природно та правомірно для будь-якої діяльності, з чого вона і має розпочинатися.

У більшості дисертаційних робіт тенденції, як первісна складова теоретичної частини методології, знаходять певне відображення, якість якого залежить від особистих можливостей науковця, аналітичності, здатності до аргументованих узагальнень, спостережливості, наполегливості, працездатності.

Серед тенденцій, притаманних управлінню загальноосвітніми навчальними закладами, крім висвітлених раніше, найбільш конкретними є прагнення до демократизації, громадсько-адміністративних форм управління, гуманізації стосунків у педагогічних колективах, підвищення рівня посадово-функціональної компетентності керівників шкіл, упровадження в управління технологій педагогічного менеджменту, педагогічних інновацій і новітніх освітніх технологій, економічного і психологічного впливу, розширення використання ІКТ-технологій, прав щодо фінансово-господарської діяльності, а також прагнення до здійснення освітньої конкуренції між ЗНЗ у великих містах, до профільності, певної спеціалізації, розвитку міжнародних зв'язків та ініціативності у цьому напрямі, залучення до управління школою учнів та їхніх батьків тощо.

Загалом, тенденції управління загальноосвітніми навчальними закладами висвітлено у багатьох дослідженнях [5; 7; 9; 14; 17; 24 тощо], які потребують систематичного доповнення і відповідного обґрунтування з урахуванням динаміки соціально-економічних та освітніх процесів у державі.

Складнішим у теоретичній частині методології наукового управління є визначення, розкриття й аргументація закономірностей управління загальноосвітніми навчальними закладами та іншими навчальними закладами, які певною мірою розкрито у дослідженнях В. Бондаря [6], Л. Ващенко [7], Л. Даниленко [9], Г. Єльнікової [14], Л. Калініної [15],

В. Маслова [24], В. Олійника [27] та інших, що природно для науковців, які підготували й оприлюднили результати своїх досліджень у докторських дисертаціях та монографіях.

Наявність різних, але близьких за своєю суттю та рівнем аргументації, визначених і розкритих закономірностей наукового управління загальноосвітніми навчальними закладами, говорить про певну зрілість дослідницької школи, яка склалася в системі освіти України.

Більш докладно зі змістом закономірностей управління загальноосвітніми навчальними закладами, розроблених різними вітчизняними авторами, можна ознайомитись у першоджерелах [6; 7; 9; 15; 17; 24; 29; 30].

Ще одними складовими теоретичної частини у структурі методології є принципи управління, які визначено та сформульовано на основі закономірностей управління загальноосвітніми навчальними закладами. Принципи управління школою, що розроблялися з 1960-х років багатьма науковцями, добре розкрито у працях В. Бондаря [6], Л. Ващенко [7], Г. Єльнікової [14], М. Кириченка [17], В. Маслова [24] та інших учених. Складено навіть певні систематизації принципів управління загальноосвітніми навчальними закладами, які відображено у таблицях різних авторів [14; 24]. Розбіжності у назвах принципів управління та їх кількості (від 6 до 18) пояснюються суб'єктивним авторським баченням основних чинників і важелів, що впливають на якість управління та рівень методологічної компетентності, їх аналізу, в основу якого слід покласти усвідомлення, що принципи взагалі й управління, зокрема, можливі тільки за наявності та визначення тенденцій закономірностей або щонайменше за наявності тенденцій, притаманних функціонуванню конкретного об'єкта, предмета, явища тощо.

Третьою, обов'язковою, складовою категорії «методологія управління» є технологія, яка необхідна для реалізації першої та другої складових методології управління, послідовність та особливості здійснення визначених

методів, форм та відповідних умов, що є основою практичної діяльності, забезпечення її якості та ефективності.

Переважає більшість усіх наукових проблем управління загальноосвітніми навчальними закладами спрямовані на вивчення тих чи інших аспектів реалізації технологічної частини методології, що добре простежується у виокремленому нами другому напрямі, а саме: організаційно-педагогічні питання управління загальноосвітніми навчальними закладами (адміністративно-педагогічний менеджмент).

За період 1991–2015 рр. різні аспекти загальної адміністративно-педагогічної діяльності школи були предметом поглиблених наукових досліджень, що знайшло відображення у п'яти захищених дисертаціях на присвоєння наукового ступеня доктора педагогічних наук та понад 30 дисертаціях на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Не припиняючи досліджень кандидатів педагогічних наук та їхнього певного внеску в теорію та практику діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів, відзначимо, що докторські дисертації і за формальними вимогами, і за своїм змістом були спрямовані на фундаментальне вирішення актуальних проблем управління школою і мали суттєвий вплив на розвиток вітчизняної науки управління загальноосвітніми навчальними закладами, що знайшло відображення у відповідних працях.

Серед них особливо слід відзначити праці В. Бондаря [6], Л. Ващенко [7], Л. Даниленко [9], Г. Єльнікової [14], Л. Калініної [15], М. Кириченка, В. Маслова [17], В. Кременя [20], В. Крижко [21], О. Мармази [23], В. Маслова, О. Боднар, К. Гораш [24], С. Ніколаєнка [26], В. Олійника [27], Н. Островерхової [29], Є. Павлютенкова [30], В. Пікельної [31], Т. Сорочан [33], Є. Хрикова [38] та інших, в яких розкрито найхарактерніші для загальноосвітніх навчальних закладів як теоретичні підходи та способи їх практичного вирішення в умовах реформування освітньої галузі України, так і окремі аспекти організаційно-педагогічної діяльності.

На початку третього тисячоліття посилилась увага до розвитку педагогічних досліджень процесів інноваційної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах (Л. Ващенко, Л. Даниленко та ін.), а також втілення ІКТ-технологій в управлінську діяльність керівників шкіл (В. Биков, Л. Калініна, В. Лунячек та ін.).

Загалом, можна констатувати, що українська наукова школа з теорії та технологій управління за роки незалежності підтвердила свої творчі здобутки і спроможність вирішувати складні питання теорії управління навчальними закладами та їх організаційно-педагогічні проблеми відповідно до сучасних вимог.

Звичайно, що ці надбання мали певне попереднє теоретичне і практичне історичне підґрунтя. Усі дослідники спираються на загальновідомі визнані теоретичні положення, викладені у працях Ф. Тейлора, А. Файоля, П. Друкера, М. Мескона, В. Афанасьєва, М. Кондакова, Ю. Конаржевського, наших вітчизняних дослідників А. Бондаря, Є. Березняка, Б. Кобзаря, П. Худомінського та ін.

Значну роль у розвитку теорії, особливо практики управління загальноосвітніми навчальними закладами, відіграв ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, який створено у 2007 році відповідним розпорядженням Кабінету Міністрів України на базі Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти Міністерства освіти і науки України.

Слід нагадати, що ще у 1973 році у структурі колишнього Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти Міністерства народної освіти УРСР було створено три кафедри (педагогіки, психології та філософії), які започаткували тримісячну підготовку резерву керівників загальноосвітніх навчальних закладів для всіх областей України.

В основу наукової і викладацької діяльності працівників кафедр покладено розробки актуальних проблем теорії та технологій управлінської праці в загальноосвітніх навчальних закладах та підготовки молодих

управлінських кадрів освіти на ґрунті новітніх досягнень науки і найкращого практичного досвіду керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Для подальшого розвитку та поглиблення наукових досліджень проблем управління відповідно до сучасних потреб у 1980 році при Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти створено першу серед інститутів післядипломної педагогічної освіти кафедру управління, яка існує й сьогодні і називається кафедрою менеджменту, економіки та державного управління. Не зменшуючи ролі інших кафедр Університету та інститутів, неможливо не відзначити, що абсолютна більшість дисертаційних розробок з різних аспектів у сфері управління загальноосвітніми навчальними закладами, здійснених в Україні, пов'язана з діяльністю працівників кафедри. У різні роки кафедру очолювали і вели активну наукову діяльність відомі в Україні вчені: Л. Ващенко, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, В. Маслов. Свого часу вони започаткували роботу відомих тепер наукових шкіл наукового управління загальноосвітніми навчальними закладами. На кафедрі було підготовлено до захисту 19 докторів та 63 кандидати наук, прізвища яких нині відомі освітянам і науковцям України та зарубіжжя: О. Боднар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Калініна, О. Касьянова, О. Мармаза, С. Ніколаєнко, В. Маслов, В. Олійник, З. Рябова та багато інших.

Науковцями кафедри розроблено та поглиблено фундаментальні положення функціонального управління загальноосвітніми навчальними закладами, теоретичні основи адаптивного управління, концептуальні підходи, зміст і методи формування посадово-функціональної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів, розроблено системно-комплексні програми та плани їх неперервного навчання тощо.

За останні п'ять років українська наукова школа управління збагатилася фундаментальними розробками з філософії управління загальною середньою освітою (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий), теорії наукового управління та педагогічного менеджменту у

навчальних закладах (В. Бондар, Л. Карамушка, Г. Єльнікова, В. Пікельна, Н. Островерхова, В. Маслов, В. Олійник, Т. Сорочан, В. Підласий, Є. Хриков та ін.); управління інноваційними процесами в освіті (Л. Ващенко, Л. Даниленко, І. Драч, В. Крижко, С. Ніколаєнко); управління в системі післядипломної педагогічної освіти (І. Жерносек, Н. Клокар, С. Крисюк, В. Олійник, Т. Сорочан та ін.); формування управлінської культури (С. Калашнікова, Г. Тимошко), соціально-психологічних аспектів управління (Л. Карамушка, Н. Коломінський).

Упродовж 25 років незалежності в нашій державі триває формування сучасної науки управління закладами освіти різної спрямованості, насамперед, загальноосвітніми навчальними закладами, про що свідчать десятки захищених докторських та близько 150 кандидатських дисертацій з актуальних проблем освітнього менеджменту, надруковано понад 200 монографій та близько двох тисяч наукових публікацій різного рівня з проблем управління навчальними закладами у вітчизняних та зарубіжних наукових часописах.

Але подальший розвиток і реформування всіх ланок освітньої галузі України потребує поглиблення й інтенсифікації наукових розробок теоретичних проблем. Слід мати на увазі, що з усіх захищених дисертацій з педагогіки праці з проблем управління становлять п'ять відсотків загальної кількості. Особливо це відчувається у різноманітних аспектах: освітнього менеджменту, суспільно-психологічному, економічному, інформаційному, правовому, комунікаційному та інших, сучасне розроблення яких є необхідним для повноцінного входження в європейський та світовий освітній простір.

**Таблиця зондажних показників кількості та головних напрямів
досліджень наукових проблем управління ЗНЗ в Україні (1991–2015 рр.)**

№ з/п	Головні напрями досліджень наукових проблем управління ЗНЗ	1991–1995		1996–2000		2001–2005		2006–2010		2011–2015		1991–2015	
		Д П Н	К П Н	Д П Н	К П Н	Д П Н	К П Н	Д П Н	К П Н	Д П Н	К П Н	Д П Н	К П Н
1	Методологічні проблеми наукового управління ЗНЗ	2	–	–	1	–	2	–	–	3	1	5	4
2	Загальні питання управління ЗНЗ [адміністративно-педагогічний менеджмент]	–	3	1	13	–	4	1	9	3	4	5	33
3	Управління начальним процесом	–	1	–	7	1	5	–	4	–	2	1	19
4	Керівництво виховною роботою з учнями та позашкільною виховною роботою	–	1	–	5	1	2	–	1	–	–	1	9
5	Підготовка та підвищення компетентності керівників ЗНЗ, ППО управлінських кадрів шкіл	–	–	1	5	2	5	–	6	3	9	6	25
6	Методична й експериментально-дослідницька робота в ЗНЗ	1	2	–	6	–	–	1	4	–	1	2	13
7	Психологічні аспекти управління ЗНЗ	–	–	–	–	–	–	1	1	1	–	2	1
8	Управління інноваційною діяльністю в ЗНЗ	–	–	–	–	1	1	2	2	1	2	4	5
9	ІКТ та інформаційне забезпечення управління ЗНЗ	–	–	–	–	–	2	1	2	3	7	4	11
10	Організація життєзабезпечення та здоров'я учнів та учасників навчально-виховної роботи	1	1	–	–	–	–	–	–	–	2	1	3
11	Розвиток та раціональне використання навчально-матеріальної бази, розвиток фінансової діяльності, маркетинг	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1

12	Історія розвитку теорії та технології управління ЗНЗ	–	1	1	–	–	–	–	–	–	1	1	1
13	Усього кількість захищених дисертацій	4	9	3	37	5	21	6	29	14	30	32	126

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про загальну середню освіту» від 23 червня 1999 р. № 25 // Освіта України. — 1999.
2. Закон України «Про освіту» від 23 березня 1996 р. — К. : Генеза, 1996. — 36 с.
3. Державний комітет статистики України. Держкомстат України [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. — (Статистичні бюлетені (1991–2015 рр.)).
4. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти / В. Ю. Биков. — К. : Атика, 2. — 684 с.
5. Боднар О. С. Сучасні форми внутрішкільного контролю / О. С. Боднар. — К. : Шк. світ, 2011. — 128 с.
6. Бондар В. І. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі / В. І. Бондар. — К. : ЛТД, 2000. — 191 с.
7. Ващенко Л. М. Сучасні управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Л. М. Ващенко. — К., 2006. — 455 с.
8. Гуменюк В. В. Професійний розвиток керівника закладу освіти: навч. посіб. / В. В. Гуменюк, І. А. Наумчук. — Кам'янець-Подільський : Вид. ПП Зволейко Д. Г., 2010. — 136 с.
9. Даниленко Л. І. Менеджмент інновацій в освіті / Л. І. Даниленко. — К. : Шк. світ, 2007. — 120 с. — (Бібліотека «Шкільного світу»).
10. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент у системі освіти: навч. посіб. / Г. А. Дмитренко. — К. : МАУП, 1999. — 176 с.
11. Драч І. І. Компетентісно орієнтоване управління навчальним закладом: навч.-метод. посіб. / І. І. Драч ; НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». — К., 2015. — 260 с.
12. Дрожжина Т. В. Планування діяльності загальноосвітнього навчального закладу / Т. В. Дрожжина, М. В. Татарінов. — Х. : Основа, 2013. — 192 с.
13. Друкер П. Ф. Практика менеджмента / П. Ф. Друкер ; пер. с англ. — М. ; СПб. ; К. : Вільямс, 2002. — 397 с.
14. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Г. В. Єльнікова. — К. : ДАККО, 1999. — 303 с.
15. Калініна Л. М. Інформаційне управління загальноосвітнім навчальним закладом: системи, процеси, технології: монографія / Л. М. Калініна. — К. : Інформатодор, 2008. — 472 с.

16. Карамушка Л. М. Психологія управління: навч. посіб. / Л. М. Карамушка. — К. : Либідь, 2004. — 424 с.
17. Кириченко М. О. Наукові засади та функції компетентного менеджменту у загальноосвітньому навчальному закладі: монографія / М. О. Кириченко, В. І. Маслов. — Луцьк : ВІППО, 2015. — 188 с.
18. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті: соціально-психологічний аспект: монографія / Н. Л. Коломінський. — К. : МАУП, 2000. — 286 с.
19. Конаржевский Ю. А. Менеджмент и внутришкольное управление / Ю. А. Конаржевский. — М. : Центр «Пед. поиск», 2000. — 224 с.
20. Кремень В. Г. Філософія управління: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / В. Г. Кремень, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов. — К. : Знання України, 2007. — 360 с.
21. Крижко В. В. Теорія і практика менеджменту в освіті: навч. посіб. / В. В. Крижко. — 2-ге вид., допов. — К. : Освіта України, 2005. — 256 с.
22. Лунячек В. Є. Алгоритми управління школою / В. Є. Лунячек. — Х. : Основа, 2005. — 176 с.
23. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника / О. І. Мармаза. — Х. : Основа, 2007. — 448 с. — (Серія «Адміністратору школи»).
24. Маслов В. І. Наукові основи та технології компетентного управління загальноосвітнім навчальним закладом: монографія / В. І. Маслов, О. С. Боднар, К. В. Гораш. — Тернопіль : Крок, 2012. — 320 с.
25. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедуори ; пер. с англ. — М. : Дело, 1995. — 704 с.
26. Ніколаєнко С. М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком освіти України: монографія / С. М. Ніколаєнко ; Київ. нац. торг.-економіч. ун-т. — К., 2008. — 419 с.
27. Олійник В. В. Управління розвитком професійно-технічного навчального закладу: навч.-метод. посіб. / В. В. Олійник, Л. М. Сергєєва. — К. : АртЕк, 2010. — 176 с.
28. Осадчий І. П. Управління навчально-виховним комплексом / І. П. Осадчий. — К., 1996. — 176 с.
29. Островерхова Н. М. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект: монографія / Н. М. Островерхова, Л. І. Даниленко. — К. : Школяр, 1995. — 302 с.
30. Павлютенков Є. М. Мистецтво управління школою / Є. М. Павлютенков. — Х. : Основа, 2011. — 320 с. — (Серія «Адміністратору школи»).
31. Пикельная В. С. Теоретические основы управления / В. С. Пикельная. — М. : Высш. шк., 1990. — 175 с.
32. Приходько В. М. Моніторинг якості освітньої діяльності загальноосвітнього навчального закладу: педагогічні основи – управлінський аспект: монографія / В. М. Приходько. — Запоріжжя, 2014. — 460 с.

33. Сорочан Т. М. Професійне управління сучасною школою: навч. посіб. / Т. М. Сорочан. — Луганськ : Знання, 2003. — 108 с.
34. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти : кол. монографія / Г. В. Єльнікова, О. І. Зайченко, В. І. Маслов [та ін.] ; за ред. Г. В. Єльнікової. — К. — Чернівці : Книги – ХХІ, 2010. — 460 с.
35. Тимошко Г. М. Організаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу: теорія та практика : монографія / Г. М. Тимошко. — К., 2014. — 920 с.
36. Управління освітою : монографія / за наук. ред. В. П. Беха ; редкол. : В. П. Бех [голова], М. В. Михайліченко [заст. голови] [та ін.] ; Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. — 546 с.
37. Федоров Г. В. Системний підхід до управлінської діяльності керівників навчальних закладів у ринкових умовах : монографія / Г. В. Федоров. — К. : Дорадо-Друк, 2012. — 240 с.
38. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом: навч. посіб. / Є. М. Хриков. — К. : Знання, 2006. — 365 с.
39. Шакуров Р. К. Социально-психологические проблемы руководства педагогическим коллективом / Р. К. Шакуров. — М. : Педагогика, 1982. — 208 с.